

flying for centuries – the red, white and blue. I am extremely to be disinclined deceived by the mask now being worn, as we saw last week, by all who would “keep the red flag flying here” (“Наші люди ніколи не піднімуть червоний прапор. Тільки один прапор піднімає Британія, тільки один, який може майорити в нашій країні – червоно-біло-голубий. Я абсолютно не маю бажання бути обманутою маскою помірності, яку лейбористи надягають, коли б вибори не відбувались, маску, зараз зношену, яку ми бачили останнього тижня на тих, хто “розгорнув би червоний прапор”) [6].

Встановлюючи контраст на знаково-символічному рівні між “the Union Jack” і “the Red Flag”, Маргарет Тетчер спричиняє символічні асоціації між нацією, місцевим патріотизмом партії Консерваторів і захватницької ідеологією комуністів і Лейбористської партії. Такі метафори націлені на те, щоб викликати у стародавні хвилюючі образи. У цій ментальній моделі присутня ідеологічна боротьба за перемогу національної ідеології і поразку ідей, що концептуалізуються як “the enemy” (“ворог”).

Використання Маргарет Тетчер “конфліктних метафор” вказує на характерний для неї стиль політичного керівництва: її покладання на конфлікт як основний шлях концептуалізації усіх людських відносин може пояснити те, що її біограф описує як яскраву і водночас потенційно руйнівну рису її політичної особистості [7, 543]. Симптоматичною є характеристика, яку дає М. Тетчер у цьому контексті Douglas Hurd: “...she was at her happiest when she was up against the wall. When she wasn’t embattled, she needed to imagine or invent the condition: embattled against the cabinet, against the country, against the world.” (“Вона була найбільш щаслива, коли стикалася зі стіною. Якщо вона не перебувала в стані боротьби, то вона повинна була уявити або створити такий стан...”) [Цит. за: 7, 242].

Таким чином, орієнтація на відмову від консенсусу, будучи основою політичної діяльності Маргарет Тетчер, зумовила специфіку її політичного дискурсу, основу якого складають “конфліктні метафори” боротьби з ворогом і стійкості у відстоюванні обраної політичної стратегії.

Список використаних джерел

1. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М. : Прогресс, 1987. – С. 88–120.
2. Edelman M. Constructing the Political Spectacle. – Chicago and London: University of Chicago Press, 1988. – 142 с.
3. Jonathan Charteris-Black. Margaret Thatcher and the Myth of Boedicia // Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor. – Palgrave Macmillan, 2005. – С. 86–112.
4. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought. – N.Y.: Perseus Books, 1999. – 624 p.
5. Sego, L.P. Philistines, Barbarians, Aliens, et al.: Cognitive Semantics in Political “Otherness” // Language and Ideology: Vol. II. Descriptive Cognitive Approaches. – Amsterdam/Philadelphia : Benjamins, 2001. – Pp. 107–116.
6. Thatcher, Margaret. Speeches, interviews & other statements // <http://www.margaretthatcher.org/speeches/default.asp>
7. Young, H. One of us: a Biography of Margaret Thatcher. – New York : Farrar Strauss Giroux, 1989. – XII, 596 p.

Summary. The peculiarities of the M. Thatcher’s political discourse have been traced in the paper. The author claims that conflict metaphors are the foundation of her discourse.

Key words: M. Thatcher, political discourse, conflict metaphors.

УДК 811.161.2*612.4:821.161.2-3.A1/7.08

О.В. Книш

ПЛЕОНАЗМ ЯК ОЗНАКА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ Ю. АНДРУХОВИЧА

У статті розглянуто плеоназм як джерело виразності, образності у мовотворчості Ю. Андруховича. В основу плеоназму закладена надмірність словесного вираження змісту, що реалізується в семантичному та структурному дублюванні елементів висловлювання.

Ключові слова: плеоназм, надмірність, індивідуальний стиль.

Художній доробок Юрія Андруховича став яскравим втіленням постмодерну в українській літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. Одним із визначальних принципів індивідуального стилю письменника є повтори на рівні макроструктури (фабульні збіги) та мікроструктури тексту

(семантичні повтори, гра слів, нагромодження синонімічних виразів). У статті маємо на меті схарактеризувати вживання плеоназмів у системі прозового тексту Юрія Андруховича.

Дослідження плеоназму у мовознавстві має досить давню історію. Науковці розглядали це явище як мовну надмірність, надлишковість, гіперхарактеризацію, надхарактеризацію, плеоназм.

Головним у питанні визначення плеоназму є поняття надмірності. Повідомлення є надмірним, якщо містить елементи, які не додають нічого нового до його змісту. Занадто вузьке розуміння “надмірного” означає зайвість, а звідси й непотрібність. Проте надмірність функціонує на всіх рівнях комунікації та граматики.

В теорії інформації надмірність розглядають як засіб гарантування адекватного розуміння навіть за складних умов комунікації. Надмірність сприяє підвищенню інформативності повідомлення на рівні додаткової інформації, що включає емоційний стан мовця, його суб’єктивно-оцінне ставлення до дійсності та предмету розмови. Надлишок вираження мовних засобів не означає функціональної зайвості. “...надмірні з граматичного погляду форми можуть стати основою для вираження тонких стилістичних нюансів та емоцій, прагматичних потреб” [6, 7].

Поняття плеоназму виникло в античній риторичі, де охоплювало низку стилістичних фігур. Ще Гамоген виокремив плеоназм як засіб створення “просторості” у мовленні оратора [1, 206]. Квинтиліан, попри те, що сам термін “плеоназм” трактує як “надмірне нагромодження слів”, тобто недолік мовлення, зазначає: “...слова з однаковим значенням можуть накопичуватися. Міцелій називає це явище плеоназмом. Але це є недоліком, якщо мовлення переобтяжене надмірним нагромодженням слів, але може бути і достоїнством, якщо мовлення в такий спосіб стає більш повним та слугує розкриттю думки. Адже і подвоєння, і повтор, і будь-яке додавання можуть здатися плеоназмом. Можливе нагромодження не лише слів подібних за значенням, але й цілих виразів...” [1, 266]. Тобто, власне нагромодження слів мислитель називає важливим риторичним прийомом.

Ш. Баллі виокремив експресивний плеоназм як факт мовлення, що, на відміну від плеоназму граматичного, позбавлений імперативності. У зарубіжному мовознавстві вчені також вдавались до розгляду плеоназму у синтаксисі (А. Геллер, Г. Раскоу, Дж. Хейман), стилістиці (Р.Г. Паркер, К. Леманн), риторичі (Ж. Дюбуа) та прагматиці (А. Круз). Глибоке дослідження плеоназму здійснив болгарський учений Д. Дімов.

Плеоназм як важливу стилістичну фігуру виокремлювали у своїх працях російські мовознавці ще з ХІХ століття (С.Шевирьов, Ф.Буслаєв, І.Давидов).

В.А. Виноградов розглядає плеоназм як властивість тексту, що протиставлена еліпсису та виявляється у повторенні чи граматичному дублюванні лексем та граматичних форм. О.С. Ахманова визначає плеоназм як різновид ампліфікації, стилістичний прийом, основу якого складає словесна надмірність змісту висловлювання, що виявляється у семантичному дублюванні його частин [2, 325]. М.Я. Блох називає дублювання повторенням певним елементом висловлювання тієї інформації, що була передана елементом висловлювання, який йому передує [4, 35].

Окремі питання вивчення плеоназму досліджували також А.П. Сквородніков., О.Б. Сиротініна, Ю.М. Скребньов, С.Д. Кацнельсон, Н.С. Жукова, І.Р. Гальперін, І.В. Арнольд, К.А. Войлова, Н.Г. Гольцова, І.Н. Смірнов, М.В. Нікітіна, О.О. Зайц.

У українському мовознавстві досі не існує єдиної теорії плеоназму. До окремих питань вияву цього явища у синтаксисі, зокрема, звертались В.В. Коломійцева, Н.В. Шульжук, Л.М. Марчук. Поширеним стало потрактування плеоназму як стилістичної фігури (В.С. Ващенко, О.В. Селіванова, В.Ф. Святовець, Т.Ю. Попп), утвореної спеціальним нагромодженням певних мовних одиниць, позбавлених семантичного навантаження лексичного чи граматичного плану.

Енциклопедія “Українська мова” визначає **плеоназм** (від грецьк. *πλεονασμός* – надмірність, перебільшення) як фігуру мови, побудовану на повторі слів або афіксів з тотожним чи подібним значенням – повторенні, що з суто логічного погляду може видатися зайвим, але насправді не позбавленим певних семантичних й стилістичних функцій [9, 491]. В “Короткому словнику лінгвістичних термінів” за редакцією О.С. Єрмоленко **плеоназмом** називають стилістичну фігуру, в якій використовується надмір лексичних засобів для досягнення більшої виразності мови [5, 129]. За “Словником тропів і стилістичних фігур” **плеоназм** – це багатослів’я; нагромодження слів та зворотів з однаковим чи близьким значенням із метою увиразнення, поглиблення переконливості думки, її емоційного та звукового нагнітання [8, 134].

Суть цього явища полягає у присутності двох і більше знаків для передавання одного й того ж самого граматичного чи семантичного змісту у системі мови чи реалізованому мовленні.

Плеоназм трактують широко – як багатослів’я, усяке стилістично зумовлене перебільшення, підкреслення змісту поняття або вужче, відмежовуючи від плеоназму повторення та редуплікацію. На думку В. Коломійцевої, широкий погляд продуктивніший і конкретніший з огляду на обсяг поняття застосовуваного терміна, його зв’язок із грецьким етимом та

загальнотеоретичні підходи до розуміння логіки відношень між теоретичним і загальним [7, 33].

У широкому потрактуванні плеоназм постає не лише як мовленнєвий надлишок, але й як стилістичний засіб, що дозволяє уточнити, конкретизувати, пояснити яке-небудь поняття. У зв'язку з тим, що в процесі комунікації структури, що містять у своєму складі плеоназм, вичленовуються мовленнєвою свідомістю автоматично, вони часто вживаються у мовленні персонажів і відносяться до непередбачуваної надмірності, що створюється елементами семантичного дублювання, наприклад: *Загалом здавалося, що це як у футболі – порушення стають дедалі очевиднішими, але суддя все ще не зупиняє гру, не свистить, коментатори кажуть у таких випадках, що суддя дає пограти.*

Структурно плеоназм є дублюванням, що може здійснюватись або як повторення однієї і тієї ж одиниці плану вираження, або ж як використання інших мовних одиниць, що мають подібне значення. Такі одиниці “попри позірну надмірність, виконують важливу функцію увиразнення, зумисного перебільшення, підкреслення змісту поняття, нагнітання почуттів” [7, 33].

Мовна одиниця, яка повторюється, загалом не містить нової смислової інформації. Проте у художньому, емоційно забарвленому мовленні, зокрема повтори є джерелом додаткової експресивної інформації, як от: *Пані Рома знову відкрила кран гарячої й, поволи приходячи до тями, навіть не здивувалася, побачивши всюди – на підлозі та в умивальній раковині – сліди своєї недавньої боротьби, про яку той дурень, дурень, дурень і кінчений ідіот у сусідній спальні навіть і гадки не мав.*

Семантичне дублювання у творах Ю. Андруховича може бути представлене мовними одиницями із яскраво вираженим експресивним забарвленням, зокрема жаргонізмами, наприклад: *У цьому сенсі там панувала цілковита лібертуха. Ну так, якщо спробувати якось це висловити одним-єдиним словом, той стан, то це буде саме воно – свобода...*

Елементи, що дублюються, можуть бути представлені також фразеологічними одиницями. *Тому я так сильно здивувався через декілька тижнів, отримавши від нього поштою всі ті сім наговорених днів, усю їхню гречану вовну, всі бочки з арештантами, все, що тоді прозвучало, від першої фрази й до останньої, з усіма паузами, затягнутостями, еканнями та иканнями, тобто в абсолютно первинному вигляді, збереженому у форматі тр-3 і перегнаному на компакт-диски, кожен день на інший диск, тобто дисків виявилось також сім.* У поданому прикладі простежуємо також випадок, коли плеонастичні елементи зазнають семантичного наближення лише в контексті.

Плеоназм може функціонувати також як нагромадження семантично наближених мовних одиниць, наприклад: *Тієї ночі через нас перевалило повно всілякого люду, гуртяга цілодобово навстіж, тисячі всіляких гостей і теде, дискотеки на кожному поверсі, п'ятики, флірти, конфетти, спідниці, сідниці, декольте, атмосфера наелектризована до краю, Бразилія, карнавал.* Такий прийом є одним із засобів карнавалізації світу, характерної для творчості постмодерністів.

Надмірність словесного вираження змісту висловлювання у письменника також може бути представлене нагромадженням порівнянь, наприклад: *...а я кружляв навколо Неї, ніби сторож, ніби крук, ніби охоронець, ніби раб, ніби власник, ніби рабовласник.*

Характерним для творчості Ю. Андруховича є часткове дублювання компонентів висловлювання, нагромадження яких утворює градацію, наприклад: *Щось на зразок сублімації чи як це назвати – вся туга, тривога, увесь жах екзистенції каналізуються в єдиному потязі, до солодкого. Це був цирк, абсолютний цирк – навіть не театр, а цирк абсурду!*

Плеоназм у широкому розумінні є дублюванням інформації в тексті і реалізується у семантичному та структурному повторенні елементів висловлювання. Стилістично виправдана надмірність словесного вираження думки є характерною для українського постмодернізму, зокрема й для мовотворчості Ю. Андруховича. Елементи, на перший погляд позбавлені інформативної ваги, можуть сприяти зв'язності тексту, підкресленню змісту певного поняття, виділенню та обґрунтуванню основної думки.

Список використаних джерел

1. Античные теории языка и стиля / Под ред. О.Фрейденберг. М. ; Л. : ОГИЗ, Соцэкгиз, 1936. – 337 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – С. 167.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М. : Изд. иностр. л-ры, 1955. – 416 с.
4. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики : Учеб. пособие для студентов ин-тов и фак. иностр. яз. / Михаил Яковлевич Блох. – М. : Высшая школа, 1986., С. 34-37.
5. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бибик, О.Г. Тодор ; за ред. С.Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – с. 129.

6. Кацнельсон С.Д. Речемыслительные процессы / С.Д. Кацнельсон // Вопросы языкознания. – 1984. – № 4. – С. 3-12.
7. Коломійцева В. Явище плеоназму в українському синтаксисі / Вікторія Коломійцева // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 33-40.
8. Словник тропів і стилістичних фігур / [автор-укладач В.Ф. Святовець]. – К. : ВЦ “Академія”, 2011. – 176 с.
9. Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К. : Вид-во “Укр. енцикл.”, 2004. – 752 с.
10. Lehmann C. Pleonasm and hypercharacterisation / Christian Lehman // Boij G., Marle J. Yearbook of Morphology. – NY : Springer., 2005. – P. 119154.

Summary. The article focuses on pleonasm as a source of language emphasis and presentativeness in the Y. Andrukhovych' linguistic style. Pleonasm is based on the redundancy of verbal representation of content that is realized in the semantic and structural elements of the expression.

Key words: pleonasm, redundancy, individual style.

УДК 81'367.63:811.161.2'282(477.43)

Б.О. Коваленко, Н.Д. Коваленко

СЛУЖБОВІ СЛОВА ТА ВИГУКИ В ЗАХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті проаналізовано функціонування службових частин мови і вигуків у граматичній системі західноpodільських говірок. Матеріалом для дослідження послуговували зв'язні тексти діалектного мовлення, у яких найповніше виявляються характерні риси говірок на граматичному рівні. Засвідчено перевагу побутування у говірках літературного стандарту, визначено низку особливих рис вживання службових слів і вигуків.

Ключові слова: службові слова, вигуки, західноpodільські говірки, текст.

Сучасна українська діалектологія долає новий рівень, визначає нові завдання через переорієнтацію на докладний, повний опис окремої говірки як системи на матеріалі текстів (записів невимушеного діалектного мовлення), у яких відбиваються найтонші риси формальної структури й семантики, наявний ключ до пояснення природи мовних явищ. Важливим є “... пізнання рідної мови, законів її розвитку, діалектологічних відмін, і врешті – самої душі народу, цебто ґрунту, що на ній зростає вся та краса” [4, 102].

Текст зв'язного усного мовлення носіїв говірки як основне джерело інформації про мову, методи фіксації такого матеріалу розглядалися в працях С.П. Бевзенка, П.Ю. Гриценка, Л.Л. Касаткіна, К.Ф. Германа, І.Г. Матвіяса, К.Д. Глуховцевої, Н.В. Гуйванюк та ін. Тексти уможливають найповніше дослідження говірки не тільки на всіх мовних рівнях (від фонетичного до синтаксичного), а й пізнання мовленнєво-мисленнєвих процесів людини, її духовної сутності, сприйняття навколишнього світу. Лише на такому матеріалі можна спостерігати специфіку функціонування, частоту вживання мовних одиниць, їх передбачувану й непередбачувану сполучуваність. Лінгвогеографічні праці, матеріали, зібрані за спеціальними програмами-питальниками, є цінними, але мають інші завдання і не можуть повно й системно відтворити особливості окремої говірки.

Вивчення структури говірки спирається на текст і водночас цілеспрямовано обмежене цим текстом. Дослідження мовлення населених пунктів Західного Поділля, яких переселили із зони затоплення (через будівництво Дністровської ГЕС), є важливим з огляду на актуальні завдання української діалектології щодо вивчення говірок переселенського характеру, їх функціонування у полілінгвальному середовищі, вплив на них у різні часи літературних мов та діалектів. Найповніше вивчити структуру говірок можливо насамперед на основі текстів діалектного мовлення.

Основні функції прийменників, сполучників і часток у досліджуваних говірках Західного Поділля мають ширшу порівняно з літературною мовою семантичну реалізацію і функціональне навантаження в сучасному діалектному мовленні переселенців.

Серед прийменників основу складають просторові, темпоральні та об'єктні. Найпоширенішими у вживанні є: *у* (*в, ў*), *з* (*с, зо*), *за, на*.

Мета вживання прийменника *з* (*с*) збігається з нормами літературної мови, але прийменник *зо* повністю заступив *зі*: *ўзи|м'і дай|у жом / |с'ічку / р'ізи|ниц'і з |с'іном / з куку|рузин'ам та| так* (Бкт); *тої брат зо м'но|ју ў|чи|ує 'а разом* (Др).